

**ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ
ТАҲЛИЛИ**

UZBEKISTAN LAW REVIEW

**ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ	SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL	НАУЧНО АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
--------------------------------------	--	--

**2024
№4**

Mamataliyeva Shaxnoza Xushmamatovna

Toshkent davlat yuridik
universiteti Jinoyat-protsessual
huquqi kafedrası o'qituvchisi

ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSessi ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat protsessida, xususan ishni sudga qadar yuritish bosqichi, ya'ni surishtiruv va dastlabki tergov davomida protsess ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos jihatlari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, olimlar fikri o'rganilib, ilmiy munozaraga kirishiladi.

Kalit so'zlar: xavfsizlik, jinoyat protsessida xavfsizlik, jinoyat protsessi ishtirokchilari xavfsizligi, himoya qilish, davlat himoyasi, himoya shakllari.

Abstract. This article examines the aspects of ensuring the safety of participants in criminal proceedings, particularly during the pre-trial stage, which includes both inquiry and preliminary investigation. The article also analyzes the opinions of scholars and engages in academic discourse on this subject.

Keywords: security, security in criminal proceedings, security of participants in criminal proceedings, protection, state protection, forms of protection.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности обеспечения безопасности участников процесса в уголовном судопроизводстве, особенно на стадии досудебного производства, то есть в ходе дознания и предварительного следствия. Также изучаются мнения ученых и ведется научная дискуссия по этому вопросу.

Ключевые слова: безопасность, безопасность в уголовном процессе, безопасность участников уголовного процесса, защита, государственная защита, формы защиты.

Kirish

Surishtiruv va dastlabki tergov bosqichi isbotlash predmetiga doir holatlar bo'yicha dalillarni sudga qadar to'plash va tekshirish bilan tavsiflanadi. Zamonaviy jinoyat protsessining maqsadiga erishish surishtiruv va tergov organlari uchun ushbu yakuniy protsess qanchalik to'liq va har tomonlama amalga oshirilishiga bog'liq. Huquqni qo'llash va sud amaliyoti shuni ko'rsatmoqdaki, sudga qadar ish yurituvchi odil sudlovga qo'maklashuvchi jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashga qarshilik ko'rsatilmoqda. Jinoyat protsessi ishtirokchilariga noqonuniy ta'sirning turli maqsadlarida va shakllarda amalga oshirilib, dastlabki tergov organlariga yordam berishni ta'qiqlashdan tortib, jinoiy ish qo'zg'atishgacha, bunday ishtirokchilarni yordami uchun qasos sifatida jismonan yo'q qilishdan ham iborat bo'lishi mumkin.

Bunda, asosiy maqsad jinoyat ishi materiallarini yakuniy qaror qabul qilish uchun sudga yuborilishining oldini olishdan iborat.

P.V.Ilinning bayonotiga ko'ra, Rossiyada sudga qadar ish yuritishda jabrlanuvchining xavfsizligini ta'minlash kafolatlari masalasi hali ham dolzarbdir, chunki har yili faqat o'ta og'ir jinoyatlarni tergov qilish doirasida 10 millionga yaqin kishi jabrlanuvchi va guvoh sifatida ishtirok etadi, guvohlar, jabrlanuvchilar va jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilarini himoya qilish Dasturi esa faqatgina 10 ming kishini himoya qilishga mo'ljallangan. Bu ma'lumotlar, bizningcha, davlat dasturini amalga oshirish uchun ajratilayotgan mablag'larning mutanosibligi (nomutanosibligi) va huquqni qo'llash amaliyotining dolzarb ehtiyojlari haqida muhim xabarni o'z ichiga oladi. Ulardan har beshinchi kishi ko'rsatma berishni o'zgartirish yoki berishdan bosh tortish maqsadida tahdidga uchraydi". Binobarin, jinoyat protsessining potensial va haqiqiy ishtirokchisi bo'lgan yuz minglab yaqin fuqaro jinoyat protsessida ishtirok etishidan zarar ko'rmoqda.

E'tibor berilsa, shunga o'xshash dasturlar chet elda ishlaydi. Shunday qilib, AQShda 1970 yilda paydo bo'lgan marshal guvohlarini himoya qilish dasturini amalga oshirish uchun har yili 100 million dollardan ortiq mablag' ajratiladi. Guvohlarni himoya qilish dasturlari Avstriya, Italiya, Germaniya va boshqa mamlakatlarda ham samarali qo'llaniladi. Ko'pgina dasturlar o'rtasidagi asosiy farq shundaki, ular asosan eng yirik jinoiy jamoalar rahbarlari va a'zolariga qarshi guvohlik berishga tayyor va qodir bo'lgan noyob guvohlarni himoya qilishga qaratilgan.

Germaniya Federativ Respublikasida guvohlarni himoya qilish xizmatining kadrlari 5 ming birlikni tashkil etadi, shu bilan birga bu xizmat tergov jarayonida himoyalangan shaxslarning xavfsizligini ta'minlamaydi hamda sudyalari, prokurorlar, tergovchilar va boshqa mansabdor shaxslarga nisbatan jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashni ko'rmaydi. Ko'rinib turibdiki, bu holatda dastur tadbirlarini amalga oshirishni tashkiliy jihatdan qo'llab-quvvatlash sezilarli darajada qiyin ko'rinadi.

Alohida ilmiy nashrlarda sudgacha bo'lgan ish yuritishda davlat himoyasining boshqa muammolarini o'rganish mumkin. Himoya tadbirlarini tashkil etish bo'yicha idoralararo masalalarga e'tibor qaratayotgan K.A.Krasnova va P.V.Agapovning fikricha, "to'g'ri tashkil etilgan qo'shma tadbirlardan maqsad jinoyat protsessi ishtirokchilarining haqiqatda qotillik, ularga nisbatan zo'ravonlik, zo'ravonlik qo'llash tahdidi mavjud bo'lganda ularni himoya qilishdan iborat, jinoyat protsessida ishtirok etishi munosabati bilan ularning mol-mulkini yo'q qilish

yoki ularga zarar yetkazish Davlat dasturida nazarda tutilgan eng yaxshi natijaga tez va eng kam xarajat bilan erishish imkonini beradi".

Dastlabki tergov boshqa xususiyatlar qatorida dalillarni to'plashning dolzarbligi, tomonlar ishtirokchilarining huquqlarini hurmat qilgan holda ularni protsessual mustahkamlash bilan ajralib turadi. Aybdorlik masalasini hal etish, adolatli jazo tayinlash jarayonning sudgacha bo'lgan

bosqichlarida sifatli o'tkazilgan tergov o'tkazilgan taqdirdagina mumkin bo'ladi.

YE.A.Zaysevaning fikriga ko'ra, jinoyat protsessi ishtirokchisi ayblanuvchi tomonidan tahdid qilingan taqdirda qiyin tanlovga duch keladi: yoki uning hayotini va yaqinlarining hayotini xavf ostiga qo'yib, jinoyatni fosh qilishda ishtirok etadi yoki ushbu xavfdan qochish, lekin ko'rsatilgan tergov harakatlarida ishtirok etishdan bosh tortganligi uchun jinoiy javobgarlikka tortiladi.

Shu munosabat bilan, jinoyatga qarshi kurashning hozirgi bosqichida jinoiy odil sudlovi sohasida shaxsning davlat himoyasi va xavfsizligini ta'minlash jinoyat protsessida dalillarni olish, shu jumladan dastlabki tergov muammolarini hal qilishning muhim kafolati hisoblanadi. Bundan tashqari, davlat himoyasi choralari qo'llash jarayoni himoya qilinayotgan shaxslarning jinoiy sudlovga yordam berish bilan bog'liq huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan.

Jinoyat protsessi ishtirokchilariga jinoyat ishini mohiyatan tergov va sud tomonidan ko'rib chiqishda yordam berishlari munosabati bilan ularga noqonuniy ta'sir ko'rsatish jinoyat protsessining turli bosqichlarida amalga oshirilishi mumkin. Shu bilan birga, bizning fikrimizcha, jinoyat protsessi ishtirokchilari xavfsizligini ta'minlashning eng katta muammolari dastlabki tergov bosqichida paydo bo'ladi. Bunday xulosa barcha tergov harakatlarini asosan ushbu bosqichda o'tkazish imkoniyatidan kelib chiqadi. Zero, ish bo'yicha muhim dalillarni olish faqat tergov harakatlari davomida amalga oshirilishi mumkin. Shu asosda tergov harakatlari jinoyat ishini yurituvchi shaxs tomonidan amalga oshiriladigan boshqa protsessual harakatlardan farq qiladi. E'tibor berilsa, ba'zi mualliflar "tergov harakati" tushunchasining bunday talqini uning mazmunini cheklash deb bilishadi.

M.S.Kolosovich, O.S.Kolosovich va P.P.Smolyakovlarning so'zlariga ko'ra, ular bilan suhbatda bo'lgan tergovchilar, tergov bo'linmalari boshliqlari, surishtiruv bo'linmalari boshliqlarining 82 foizi jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashni samarali, jinoiy protsess ishtirokchilarini yetarli darajada himoya qilishga qodir deb hisoblamasliklarini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, ular hududiy ichki ishlar organlarida aksariyat hollarda jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashga muhtoj shaxslar ulardan foydalanishdan bosh tortayotgani, ularning samaradorligiga ishonmay, sukut saqlashni afzal ko'rish yoki uzoq o'ylangan bahonalar bilan jinoyat protsessida ishtirok etishdan chekinayotganini ta'kidladilar.

Shu munosabat bilan, bizningcha, qonunga xilof ta'sir ko'rsatish, birinchi navbatda, jinoyat protsessi ishtirokchilarining jinoyat ishi bo'yicha ish yuritishni osonlashtirishga qaratilgan qonuniy xatti-harakatlariga qarshi qaratilgan. Bunday ta'sirning maqsadi – JPKning 270-moddasida sanab o'tilgan jinoyat ishida isbotlanishi kerak bo'lgan holatlarni aniqlash, dalillarni olish jarayonini murakkablashtirish yoki tugatishdir.

Davlat muhofazasini amalga oshirishda idoralararo hamkorlik muammosini o'rganishga e'tibor qaratgan

K.A.Krasnova va P.V.Agapovlar haqli fikriga ko'ra, "...ko'rib chiqilayotgan o'zaro munosabatlar doirasida davlat muhofazasi bo'linmalarining mansabdor shaxslari ham, tergovchi ham o'zaro huquqlarga ega va majburiyatlarga ega. Ushbu fikrda turli huquqni muhofaza qilish organlarining mansabdor shaxslari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik muhimligi ta'kidlangan.

Dastlabki tergov jarayonida himoyalangan shaxslarga qonuniy ta'sir o'tkazilishiga qarshi kurashning muhimligi ushbu bosqichda ayblovning doirasi va chegaralari shakllantirilishi, ayblanuvchining aybiga dastlabki baho berilishi, u ayblov xulosasi prokuror tomonidan tasdiqlanganidan keyin sudga taqdim etilishi bilan izohlanadi.

Bundan tashqari, dastlabki tergov bosqichida tergovga qadar tekshiruv bosqichida ko'rilgan jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlash davom ettirilishi mumkinliginiham alohida ta'kidlaymiz.

JPKning 270-moddasi mazmunidan kelib chiqqan holda, jinoyat protsessining bunday ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlash uchun, tergovchi jabrlanuvchi, uning vakili, guvoh, ularning yaqin qarindoshlari, qarindoshlari va yaqin shaxslari sifatida jabrlanuvchi, uning vakili yoki guvoh ishtirok etayotgan tergov harakati bayonnomasida ularning shaxsi to'g'risida ma'lumot bermaslikka haqli.

Protsess ishtirokchilarining real ma'lumotlari maxfiyligini qanday ta'minlash kerakligi haqida juda ham to'g'ri mantiqiy savol tug'iladi. Tergovchi ushbu ma'lumotlarni sir saqlash to'g'risidagi qarorning sabablarini ko'rsatuvchi qaror chiqarishi mumkin. Bundan tashqari, u tergov harakati ishtirokchisining taxallusini ko'rsatadi va qarorda himoyalangan shaxs uning imzosi namunasini taqdim etadi. Himoyadagi shaxs ishtirok etadigan tergov harakatlari bayonnomalarida taxallus va imzo namunasi qo'llaniladi. Qaror konvertga solinadi, muhrlanadi, jinoyat ishiga ilova qilinadi va u bilan jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilari tanishish imkoniyatini istisno qiladigan sharoitlarda saqlanadi.

Dastlabki tergov bosqichida keyingi tergov harakatlari amalga oshirishda surishtiruvchi yoki tergovchi himoya qilinadigan shaxs to'g'risidagi ma'lumotlarni saqlash choralari ko'rish shartligi, fikrimizcha, muhim ahamiyatga ega. Bunday choralar shartli ravishda ikki guruhga bo'linishi mumkin:

-tergov harakatlarini o'tkazish jarayonida protsessual hujjatlarni tayyorlashda himoya qilinuvchi shaxsning taxallusidan foydalanish bilan bog'liq chora-tadbirlar;

-jinoyat ishida saqlanayotgan konvertga joylashtirilgan haqiqiy ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar.

Ba'zan, xavfsizlik choralari qo'llash masalasi kechiktirmasdan, shoshilinch amalga oshirilishi ham mumkin. Shu bilan birga qarorni prokuror yoki tergov bo'limi rahbari bilan kelishish himoya qilinayotgan shaxsning huquqlari va qonuniy manfaatlariga, uning sog'lig'i, mulki yoki hayotiga tuzatib bo'lmaydigan zarar yetkazishi mumkin. Shunga ko'ra, jabrlanuvchilar, guvohlar va jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilarini himoya qilish tartibi

Qonunning 18- moddasida “Jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlash choralari qo’llash tartibi” to’g’risida darhol qaror qabul qilish imkoniyati mavjud.

Bundan tashqari, jinoyat-protsessual qonun hujjatlarida kelishuvsiz xavfsizlik chorasini qo’llash to’g’risida qaror qabul qilinishi nazarda tutilgan. Shunday qilib, JPKning 270-moddasi tergovchining prokuror yoki tergov bo’limi rahbarining rozilgisiz tergov harakati ishtirokchisining shaxsi to’g’risida ma’lumotlar sirini saqlash to’g’risidagi tegishli qarori asosida ma’lumotlarni saqlash, taxallus berishi mumkinligi tartibga solish kerak. Tezkor protsessual qaror qabul qilinishining qonuniyligi va asosligini ta’minlash maqsadida tergovchi tomonidan chiqarilgan qarorni tekshirish uchun tergov bo’limi rahbariga topshirishi majburiy.

Jinoyat ishi qo’zg’atilganda ko’rilgan choralarni dastlabki tergov bosqichida davom ettirishdan tashqari, protsess ishtirokchilarini himoya qilish boshqa o’ziga xos xususiyatlarga ham ega. Dastlabki tergov bosqichida xavfsizlikni ta’minlashning o’ziga xos xususiyati shundan dalolat beradiki, bu davrda jinoiy odil sudlovga ko’maklashish niyatida bo’lgan va himoyaga muhtoj shaxslar aniqlanishi mumkin.

Sud bosqichlarida jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlashni davom ettirish istiqbollari, shuningdek, ushbu protsess uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish va tayyorlash dastlabki tergovni amalga oshiruvchi shaxslarning diqqat markazida bo’lishi lozim.

Dastlabki tergovni o’tkazish jarayonida qonun bir nechta jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlashni, birinchi navbatda, JPKning 270- moddasida sanab o’tilganlarni ko’rishga imkon beradi. Ushbu jinoyat-protsessual normada jinoyat-protsessual xavfsizlikning choralari belgilangan.

E’tibor bering, ulardan kamida uchitasi dastlabki tergov bosqichida qo’llanilishi mumkin:

- hujjatlarni almashtirish, protsess ishtirokchisiga taxallus berish, shaxsni, uy-joyi va boshqa mol-mulkni qo’riqlash, vaqtinchalik xavfsiz joyga joylashtirish (JPK 270-m.);

- telefon va boshqa suhbatlarni nazorat qilish va yozib olish;

JPKning 270-moddasi, sanab o’tilgan jinoiy-protsessual jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlashga qo’shimcha ravishda, qonunlarda nazarda tutilgan boshqa jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlashni qo’llash imkoniyatini belgilaydi. Qonun chiqaruvchi bunda, avvalo, jinoiy-protsessual jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlashga qo’shimcha ravishda amalga oshiriladigan davlat himoyasi choralari belgilangan “Jabrlanuvchilarni, guvohlarni va jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilarini himoya qilish to’g’risida”gi qonunni nazarda tutadi.

Ba’zi olimlar jinoiy protsessual majburlovning boshqa vositalaridan foydalanish imkoniyatini asosli ravishda qayd etishadi, bu ham jinoyat protsessi ishtirokchilari uchun jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlash sifatida ko’rib chiqilishi lozim.

Shunday qilib, JPK 236-moddasida surishtiruvchi, tergovchi tomonidan qo’llaniladigan ehtiyot chorasini qo’llash uchun asoslardan biri, shuningdek, sud tomonidan ularga berilgan vakolatlar doirasida –ayblanuvchi, gumon qilinuvchi guvoh, jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilariga tahdid qilishi, dalillarni yo’q qilishi yoki jinoyat ishi bo’yicha ish yuritilishiga boshqacha tarzda to’sqinlik qilishi mumkinligi haqida ishonchli va yetarli ma’lumotlarning mavjudligi hisoblanadi.

Ushbu jinoiy protsessual qoida bizga bir qancha xulosalar chiqarish imkonini beradi:

- 1.Ehtiyot chorasini qo’llash to’g’risidagi bunday qaror faqat yetarli asoslar

mavjud bo’lgandagina qabul qilinishi mumkin.

- 2.Ehtiyot chorasini tanlash jinoyat ishini yuritayotgan shaxsning huquqi, lekin majburiyati emas.

- 3.Himoya, protsess ishtirokchilari xavfsizligini ta’minlash, himoya qilinayotgan shaxs xavfsizligi uchun yanada kafolatlangan shart-sharoitlarni yaratish maqsadida bir ehtiyot chorasini qo’llash uni yanada qattiqroqqa o’zgartirishni istisno etmaydi.

- 4.Ayrim ehtiyot choralari faqat sud qarori bilan qo’llanilishi mumkin.

Himoya qilinayotgan shaxslarni himoya qilish vositasi sifatida profilaktika choralari tanlash masalasini hal qilish bilan bir qatorda, tergovchi himoya qilinayotgan shaxsga savollar berish imkoniyatini beradigan videokonferensaloqadan foydalangan holda so’roq qilishni qo’llashi mumkin, lekin mustaqil tergov harakati sifatida so’roq paytida uning turgan joyini aniqlashga to’sqinlik qiladi.

Shu munosabat bilan shuni ta’kidlash joizki, JPK 270-moddasining nomi ham, mazmuni ham sud majlisida guvohni sud tomonidan so’roq o’tkazishga qaratilgan. JPKning 270-moddasidagi dispozitsiya mazmunini videokonferensaloqadan nafaqat sud majlisida, balki dastlabki tergov jarayonida ham qo’llash imkoniyati bilan to’ldirishni maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Xulosa

Shunday qilib, surishtiruv va dastlabki tergov bosqichida jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlash va davlat himoyasi choralari qo’llash jarayoni quyidagi o’ziga xos xususiyatlarga ega:

- himoya qilinadigan shaxslarning xavfsizligini ta’minlash va tegishli protsessual qarorlar qabul qilish protsess ishtirokchilarining qonuniy manfaatlariga tahdid solishi uchun yetarli dalillarga asoslanadi;

- ta’minlash chorasini qo’llash to’g’risida qaror qabul qilish to’g’risidagi qaror tergov bo’limi rahbari bilan kelishilgan bo’lsa, alohida hollarda qonun bunday qarorga rozi bo’lmashlik huquqini beradi, bunda keyinchalik xabardor qilinadi;

- ushbu bosqichda jinoyat ishini qo’zg’atish bosqichida ko’rilgan jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlash davom ettirilishi mumkin;

- ish bo’yicha ish yurituvchi shaxs JPKning 270-moddasida sanab o’tilgan jinoyat-protsessual jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta’minlashni qo’llash huquqiga ega;

-qonun JPKda belgilangan jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashga qo'shimcha ravishda qo'llash imkoniyati va jinoiy sudlovga yordam beruvchi shaxslarning xavfsizligini ta'minlash uchun jinoyat-protsessual majburlovning boshqa choralarini nazarda tutadi;

-dastlabki tergov bosqichida jinoiy-protsessual jinoyat protsessi ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlashni qo'llash "Jabrlanuvchilar, guvohlar va jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilarini himoya qilish to'g'risida"gi qonunida belgilangan davlat himoyasi choralarini parallel ravishda qo'llash bilan birga amalga oshirishi mumkin;

-jinoiy sudlovga yordam beruvchi shaxslarning davlat himoyasi va xavfsizligini ta'minlash ham davlat muhofazasi chora-tadbirlarini amalga oshiruvchi organlar tomonidan ham, tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar tomonidan ham tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazish bilan birga olib borilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Шинкеич Н.Е. О праве потерпевшего на доступ к правосудию. //Администратор суда. 2009. № 1. С. 38–41.
2. Новикова М.В. Институт безопасности в уголовном судопроизводстве и пути его совершенствования // Российский судья. 2007. № 7.
3. Бородкина Т.Н. Проблемы и перспективы развития института государственной защиты потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства // Мировой судья. 2010. № 4. С. 18–22.
4. Матвиенко И.В. Классификация субъектов государственной защиты и обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства и их полномочия // Актуальные проблемы государства и общества в области обеспечения прав и свобод человека и гражданина : материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 64-й годовщине со дня принятия Всеобщей декларации прав человека. Уфа : УЮИ МВД России, 2012. С. 84–87.
5. Звечаровский И.Э. Оптимизация уголовно-правовой охраны личности в аспекте общих начал современного уголовного законодательства России // Уголовно-правовая охрана личности и ее оптимизация : сборник научных статей. Саратов, 2003. С. 30–34.
6. Николаев Е. М. Потерпевший как объект государственной защиты в уголовном процессе // Актуальные проблемы государства и общества в области обеспечения прав и свобод человека и гражданина : материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 64-й годовщине со дня принятия Всеобщей декларации прав человека. Уфа : УЮИ МВД России, 2012. С. 74–78.
7. Kudratillaev K. SPECIFIC FEATURES OF THE USE OF PRECAUTIONARY MEASURES //СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ. – 2022. – С. 215-218.
8. МАХМУДОВ С. АЙБЛИЛИК ТЎҒРИСИДАГИ МАСАЛАНИ ҲАЛ ҚИЛМАЙ ТУРИБ ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ //ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ. – 2020. – Т. 1. – №. 6. – С. 110-115.
9. Махмудов С. А. TERMINATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN CRIMINAL PROCEDURE //Conferences. – 2021. – Т. 1. – №. 1.
10. Алишаев С. Т. СУДЕБНОЕ РЕШЕНИЕ: ЗАКОННОСТЬ, СПРАВЕДЛИВОСТЬ И БЕСПРИСТРАСТНОСТЬ //Herald pedagogiki. Nauka i Praktika. – 2022. – Т. 2. – №. 2.
11. Mamatalieva S. K. SOME PROBLEMS OF THE PROSECUTOR'S PARTICIPATION IN CIVIL COURTS //Herald pedagogiki. Nauka i Praktika. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
12. Mamatalieva S. K. SOME PROBLEMS IN THE APPLICATION OF THE PROSECUTOR'S OPINION ON CIVIL PROCEDURE //Herald pedagogiki. Nauka i Praktika. – 2021. – Т. 1. – №. 2.
13. Birlashgan Millatlar tashkilotining jinoyatchilikning oldini olish va huquqbuzarlarga qarshi kurashish bo'yicha oltinchi Kongressi hisoboti (Karakas Deklaratsiyasi) (BMTning jinoyatchilikning oldini olish va huquqbuzarlarga qarshi kurashish bo'yicha oltinchi Kongressi tomonidan 1980 yil 15 dekabrda qabul qilingan // <http://docs.cntd.ru/document/901747215>
14. Jinoyatlar va hokimiyatni suiiste'mol qilish qurbonlari uchun adolatning asosiy tamoyillari deklaratsiyasi (Bosh Assambleyaning 1985 yil 29 noyabrda 40/34-sonli qarori bilan qabul qilingan) // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/power.shtml
15. Xalqaro terrorizmga qarshi kurash choralari (Birlashgan Millatlar tashkilotining jinoyatchilikning oldini olish va huquqbuzarlarga qarshi kurash bo'yicha sakkizinchi Kongressi tomonidan qabul qilingan, Gavana, 1990 yil 27 avgust - 7 sentyabr)
16. Uyushgan jinoyatchilikning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha ko'rsatmalar (BMTning jinoyatchilikning oldini olish va huquqbuzarlarga qarshi kurash bo'yicha sakkizinchi Kongressi tomonidan qabul qilingan, Gavana, 1990 yil 27 avgust - 7 sentyabr)
17. Barcha shaxslarni zo'rvonlik bilan yo'qolishdan himoya qilish bo'yicha xalqaro Konvensiya (Bosh Assambleyaning 2006 yil 20 dekabrda 61/177-sonli qarori bilan qabul qilingan) // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disappearance.shtml
18. Xalqaro jinoyat sudining Rim nizomi // URL: <http://www.un.org/ru/>